

ÉLETKÉPEK

a forradalom napjaiból

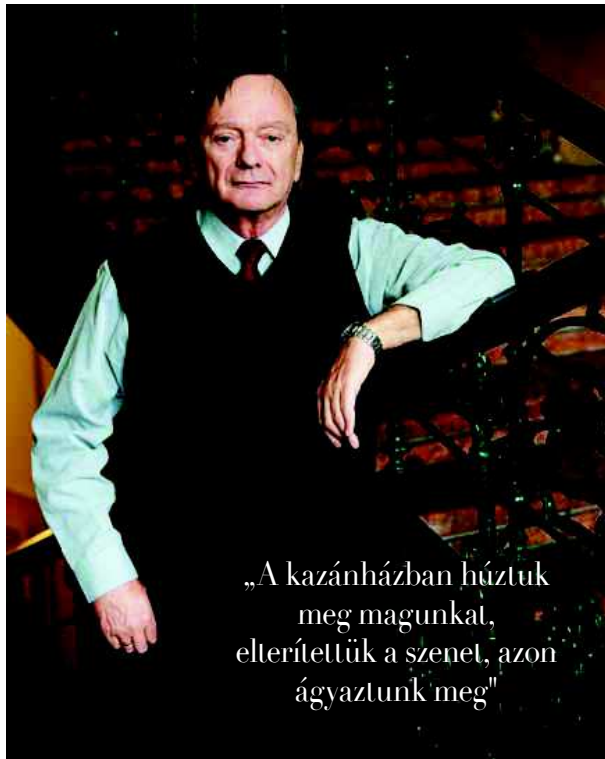
Milyen lehetett 1956 ősze és tele? Hősies, heroikus, euforikus küzdelem? Eleve tragédiára ítélt felkelés, egy kis nemzet reménytelen szabadságharca? A kerek évfordulón annak eredtünk nyomába, hogy mit érezhetett mindebből az utca embere. Vajon hogyan élte át a sorsfordító napokat egy gimnazista lány, egy kórházi orvos vagy egy tízéves kisfiú? Kovács-Cohner Róbert invitál minket rendhagyó időutazásra.

DR. SZIRMAI JÁNOS

„A házunk is a tűzvonalba esett”

A Gellért-hegyen, egy elsősorban állami középvezetőknek kiutalt négylakásos villában élt akkoriban dr. Szirmai János, aki jelenleg a Campus Europe egyik vezetője és professzora.

„A Ménesi úttól a Citadelláig 1956-ban szőlőskertek húzódtak – meséli János. – Maga a Citadella azonban fontos célpont volt, hiszen a forradalom elején ott tartózkodott a szovjet hadsereg, később pedig, amikor a forradalmárok elfoglalták, az oroszok támadták. Így a házunk is a tűzvonalba esett: az események után a szobám ablaka mellett a falba fúródva nyeles gránátot találtunk, ami nagy szerencsénkre nem robbant fel. A harcok alatt a pincében, a kazánházban húztuk meg magunkat, elterítettük a szőnyeget, azon ágyaztunk meg. A férfiak éjjel-nappal felváltva védtek a ház ajtaját. Talán mint állami vezetők, másoknál is jobban féltek a támadásoktól. Egyszer egy dzsip és egy páncélcsocki állt meg a ház előtt. Nagyon megijedtünk, attól tartva, hogy valamelyikünkért jöttek. Én és az unokatestvéreim baltával meg késekkel lesben álltunk az

„A kazánházban húztuk meg magunkat, elterítettük a szőnyeget, azon ágyaztunk meg”

A múlt felidézése közben előkerültek a régi fotók is dr. Szirmai János fiókjának mélyéről. A képek láttán a hatvan évvel ezelőtti élmények is olyanok tűntek, mintha csak tegnap történtek volna

DR. FANCSIK JÁNOS

„Tömegesen jelentkeztek véradásra”

A salgótarjáni kórházban átélt élményeit eleveníti fel dr. Fancsik János belgyógyász, Salgótarján díszpolgára.

ajtó mögött, míg anyám ajtót nyitott. Két katona kísért be egy kalapját arcába húzó férfit. A szobában az illető hátralt a kalapot, és kiderült, hogy nem más, mint apám, aki az Esti Budapest (a későbbi Esti Hírlap) első főszerkesztője volt, és épp külföldről érkezett haza. Apámmal aztán később, már úgy október végén, amikor csendesedtek a harcok, kenyérért indultunk a Körtérhez. Épp sorban álltunk a Bartók Béla úton, amikor a szemközti oldalról ránk lőttek. Az első lövésre apám bedobott engem egy angolknába, majd amikor szünetelt a tűz, kirántott, és berohantunk egy üzletbe. Kenyér nélkül, de ép bérrel tértünk haza... Még egy emléket őrzök '56 végéről, amikor már újra iskolába jártam. Egyik nap a Ménesi úton állt egy szovjet tank, körötte katonák. Hogy miért, nem tudtuk. A katonák kedvesek voltak, hívtak minket, gyerekeket, hogy nézzük meg kívülről a harckocsit. Fel is engedtek, sőt fel is raktak rá, én is felmásztam. No meg Karinthy Marci is, aki osztálytársam volt és arrafelé lakott a szüleiél.”

„Napokig úgy láttuk, hogy Salgótarjánt el sem éri a forradalom – emlékszik vissza az orvos a hajdanvolt napokra. – Mivel éjjel-nappal a kórházban dolgoztunk, a helyi eseményekről nem sokat hallottunk. Híre járt ugyan, hogy Tarjánban is ledöntötték a szovjet emlékművet, ám ezt csak akkor hittem el, amikor a néhány napos folyamatos ügyelet után hazafelé saját szememmel láttam a nemrég még megdönthetetlennek hitt hatalom egyik fontos jelképét – derékban kettétörve. A pártállami rendszer itt, Salgótarjánban úgy omlott össze, hogy fegyver sem dörögött. Akkor még... Ám december 8-án, egy ködös szombat délelőttön a „nagyvizit” alatt

a Kálvária-hegy felől fegyverropogást hallottunk. Úgy gondoltam, talán a környéken kóborló pufajkások lövöldöznek vadra fenn, a dombtetőn. De pár perc múlva az udvar felől ajtócsapkodás, kiabálás, sírás, jajgatás hallatszott. Odarohantunk és döbbenet láttuk, hogy mentő- és teherautókkal, egyéb járművekkel vérző sebesültek, halottak sokaságát szállítják be a kórházudvarra. Hamarosan kiderült, hogy a Vásártér környékén pufajkások tüzet nyitottak a tüntetésre felvonuló tömegre. A kórház felbolydult, de percekben belül kialakultak a brigádok, és mindenki celtudatosan tette dolgát. A sebészetben minden műtő működött, a belgyógyászatról a sürgős ellátást nem igénylő betegeket hazabocsátottuk, megkezdődött a véradás, melyre az utcáról bejövő, a hozzátartozók és az egészségügyi dolgozók is tömegesen jelentkeztek. A halottak között több ismerőst is felfedeztem. Húgával együtt ott volt egykori osztálytársam, Fényes Sanyi, a neves cigányprimás fia. Az első döbbenetben meg sem számoltam a holttesteket. Talán harmincan, harmincötven lehettek, kivétel nélkül civilek.

December 8. után félelem telepedett a városra. Elkezdődtek a letartóztatások, senki sem tudhatta, nem jelennek-e meg érte váratlanul a pufajkások. Salgótarjánt is elérte a »csengőfrász«. Egyik éjszaka mi is a csengő, majd dörmögés hangjára riadtunk. Rosszat sejtettünk, és inkább nem nyitottunk ajtót. Kisvártatva a mellettünk lakónál folytatódott a csengetés, dörmögés, majd néhány perc múlva a harmadik szomszédban. Ajtóat sehol sem nyitították. Később kiderült, hogy a postás lármázta fel az egész lépcsőházat. A délután folyamán a barátaival felöntött a garatra, s csak záróra után ébredt fel a lelkiismerete, hogy még nem hordta szét az aznapi postát. Hát nekilátott, éjnek évadján... – fejezi be happy end-del a történetet dr. Fancsik János, hozzátéve, hogy általában sajnos korántsem ilyen vidáman végződtek a hajnali »látogatások».

BALOGH VIKTÓRIA

„Gimnazistaként plakátokat gyártottunk”

Egy habos kávé mellett idézzük fel az eseményeket Balogh Viktóriával.

„Langyos, őszi délután volt október 23-án, amikor zongoraóra irykeztem – meséli Viktória. – A József Attila Gimnáziumba érve szokatlan nyüzsgés, a tanterem ajtaján pedig papírlap fogadott, miszerint a mai órák elmaradnak. Indoklás semmi. Hazaérve a csöngtetésre senki nem nyitott ajtót. Irány a negyedik emelet, anyut ott találtam a barátnőméknél. A család több tagjával az ablak előtt csoportosultak. A házunk a Bartók Béla út és a Mézőly utca sarkán állt, a negyedik emeleti lakásból épp át lehetett látni a Műegyetem kertjére, ahol akkor már nagy volt a tömeg. Apukés később elmentek körülnézni, és furcsa zsákmánnyal: a ledöntött Sztálin szobor egy tenyérnyi darabjával tértek haza. Eleinte azt hittük, győzött a forradalom, és pár napig örömmámorban úszunk. Az utcák kihaltak voltak, a boltok zárva, ha egyegy kinyitott, mert épp volt valami áru, futótűzként terjedt a hír: kenyér jött, cukrot lehet kapni. Olyan is volt, hogy a szomszédos kollégiumban rekedt srácok szülei küldtek egy-egy teherautóval krumplit, hagymát, ilyenkor a házba is beszóltak: 'jöjjenek, jut maguknak is!' Az apák néha fél napokat álltak sorba élelemért, és olyan is előfordult, hogy csak savanyúcukrot tudtak hozni. A barátnőmmel nekifogtunk plakátokat gyártani: a Szabad Nép címlapjáról lekopiroztuk a címet, kiszíneztük, és aláírtuk: 'Ez az igazi magyar címer!' Ezután a környékbeli fákra kirajszogtunk egy-egy példányt. Sejtelmünk

„Eleinte azt hittük, győzött a forradalom, és pár napig örömmámorban úszunk”

A kihalt utcákon, szülei tudta nélkül rőtta az utcákat barátnőjével Balogh Viktória. Utólag visszatekintve igen veszélyesnek bizonyult a kamaszos hév által vezérelt tettük

sem volt, milyen veszélyes is lehetett volna ez a hőstettünk, ha olyan emberrel találkozunk, aki másképp gondolkodik... Egyszer két fiatalember lépett oda hozzánk, de ők is velünk éreztek, mosolyogtak, egyikük felkapta a barátnőmet, megforgatta és ellátott minket tanáccsal: 'Rendes magyar gyerekek vagytok, de jobb, ha gyorsan hazamentek. A szüleitek tudják, mit csináltok, merre vagytok?' Természetesen nem tudták... Biztosan nem engedtek volna ki minket egyedül az utcára.”

HORN MIKLÓS

„A rádió követük a pesti eseményeket”

Horn Miklóst, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola egykori főigazgatóját az MSZMP hírhedt „Fehér könyve” a Vas megyei Nagy Imreként említi. A Petőfikkörrel kapcsolódó Vasvári-kör megalapítójaként ugyanis a forradalom egyik vezéralakja volt Szombathelyen, emiatt egy évre be is börtönözték. Beszélgetésünk elején kezembe adja az (amúgy fekete) „Fehér könyvet”.

„Október 23-án délelőtt kihívtak a megyei népfrentbizottság üléséről – meséli Miklós. – Azt mondták, a pesti tüntetést betiltották, este Gerő fog beszélni. Mi a változást sürgető javaslatainkat szerettük volna előterjeszteni, mire meghívást kaptunk a délutáni végrehajtó bizottsági ülésre. A hangnemen ekkor még barátságos volt. Am következett az esti Gerő-beszéd, aminek következtében az addig kedélyes

„A változást sürgető javaslatainkat szerettük volna előterjeszteni”

elvtársak valósággal kidobtak bennünket, reformereket a pártbizottságról... A lakásunkkal szemben volt a szovjet parancsnokság. Este már nem tudtam átmenni az úttesten, mert egymás után gördültek el a szovjet tankok. Október 27-ig semmi nem történt, dermed csend volt, a rádió követük a pesti eseményeket. 27-én délelőtt tanítottam, amikor bejött a terembe a Vas Népe akkori főszerkesztője, és kihívtak. Közölte, hogy engem delegál a párt a megyei Nemzeti Bizottságba. Ennek vezetője délután megbízott, hogy induljak Vasvárra, próbáljam a tüntetőket lecsillapítani, nehogy »balhé« legyen, Vas megye ugyanis tele volt oroszokkal. Este érkeztem meg kocsival Vasvárra, ahol már vége volt a tüntetésnek – viszont mire visszaértem Szombathelyre, ott kint voltak az emberek az utcán. Az ÁVH-t már kipakolták, épp a börtön felé vonultak – fogalmuk sem volt, hogy ide nem politikai foglyok, hanem az ország minden részéről idehurcolt prostitúáltak vannak bezárva. Őket szabadította ki a tömeg... Szegények nemigen kértek belőle, jó részük már éjjel visszatért a biztonságos falak közé. Másnap ismét megkeresett a megyei elnök, hogy hozzak Ausztriából élesztőt, mert ha nem lesz kenyér a városban,

akkor végünk. Nos, ha ez a kis »nyugati« kiruccanás később, amikor perbe fogtak, kiderül, biztosan halálra ítélnék – de szerencsére nem derült ki. Mire visszaértünk, a tüntetők mindenkit (engem is) leváltottak, mint kommunistát. A pártbizottságról időközben csendesen eltűntek az elvtársak, mentették az irhájukat. Én szerdái értelmiségi gyűléseken szóltam fel, a szocialista rendszer megreformálása mellett érveltem. November 1-jén, csütörtökön egy háromtagú delegáció élén Budapestre indultam kocsival. Én ültem előre, mert az én igazolványomban ez állt: tanár, míg a többiekében: »pártalkalmazott«. Út közben többször is igazoltattak. Budapestén Kádárt akartuk megkeresni, aki épp minisztertanácsi ülésen volt, és ahol épp a kilépésünket szavazták meg a varsói szerződésből. Minket Donáth Ferenc, Münnich Ferenc, Kállai Gyula triója fogadott. Münnich megnyugtatót, hogy most már nyugalom lesz, majd közölték velünk, hogy megalakult az MSZMP. Nagy Imrével sikerült találkozunk. Keserű volt és kiábrándult, nyilván már tudott arról, hogy fordult a kocka. Másnap az én lakáson megalakítottuk az MSZMP helyi szervezetét, követeléseinkkel kiáltványt szerkesztettünk. Szombat hajnalban dörömbölésre ébredtem. Géppisztolyos civilek álltak az ajtóban, azt se tudtam, az ÁVH-e, vagy jobboldaliak. Hamar kiderült: az ÁVH-ra vittek, bekisértek egy szobába, ahol még szék se volt. Ott álltam másnap délutánig. A feleségem, aki a hatodik hónapban volt, berohant a pártbizottságra, ahol Tóth Dezső, a megyei első titkár közölte velem: 'Ezt a brigantit ki fogjuk végezni'. Végül ért meg jöttek, és átkisértek a börtönbe, én meg örültem, hogy nem állítottak rögön sortűz elé. November 12-én éjjel előtt bevitték a börtönparancsnokhoz. Itt az említett Tóth Dezső várt. Elnézést kért, közölte, hogy elengednek, majd rám nézett: 'Ilyen borostásan nem mehet haza. Megengedi, hogy megborotváljam?' Én azonban jól emlékeztem, mit mondott alig néhány napja a nejemnek. Így ezt válaszoltam: 'Köszönöm – majd inkább én...’

FOTÓ: KÖRMEINDI IMRE. CSALÁDI ARCHIVUM

SZÉCHENYI LÁSZLÓ

„A gyerekek élnie kell tovább!”

Tízéves volt Széchenyi László, amikor tört a forradalom, amelyik az ő életútját is megváltoztatta.

„1956. október 23-án este édesapám azzal a hírrrel jött haza, hogy forrong a város – emlékszik a kezdetekre László. – A kirakatokon és a házak falain feliratok, jelszavak jelentek meg: 'Ruszkik haza!', 'Szovjet sereg menjen haza, Sztálin szobrot vigye haza!'. Az utcákat járva mosolygó, boldog embereket láttam. Sajnos a kezdeti euófia hamar elkeseredésre váltott, és jómagam is tanúja lettem megrázó eseményeknek. A forradalom első napjaiban a dolgozók általános sztrájkot hirdettek, a rádió viszont arra szólította fel a lakosságot, hogy mindenki vegye fel a munkát. Szomszédunk, Harcsa bácsi hitt a hívszónak és munkába indult, de amint

Széchenyi László gyerekként élte át a fővárosban a fegyverroppogás napjait

kilépett a ház kapuján, azonnal fejbe lötték. Még aznap délelőtt további hat ember kapott az utcánkban fej- vagy felsőtesti lövést, valamennyien életüket veszítették. November 4-e nemcsak a szabadságharc sorsát döntötte el, de az én életemet is örökre megváltoztatta. Matracokat, párnákat, ágyneműket cipelve siettünk le a pincébe az egyre közeledő ágyútűz, fegyverroppogás elől. Édesanyám fent a lakásban reggel a tűz helyre tette föni a tyúkhuslevest, majd tizenegy óra körül felmentünk a pincéből a kész ételért, hogy levigyük a pincébe. Már épp zártuk a bejárati aj-

tót, amikor alacsonyan szálló repülőgépek húzótt el a házunk felett. Két-három másodpercen belül iszonyatos robbanás rázta meg a házat. A pincébe érve már éreztem, hogy valami meleg folyik végig a lábszáramon a bakancsomban. A bal lábam vérzett, amibe repesz fűrődött. Édesapám kötszer híján az inge ujját használta fel nyomókötésnek. Egy fiatal férfi, aki párjával együtt épp a mi házunkban keresett menedéket, segítségért futott, és hamarosan egy mentőautóval tért vissza, ami valóban személyautó volt, a motorháztetőn fehér lepedőre festett vörös keresztel. A mentőautóban a vezetőn kívül egy 20 év körüli ápolónő ült, valamint édesapám, aki elkísért a kórházba. Itt

„Sajnos nem tudtam megköszönni az ápolónőnek példamutató emberségét”

eltávolították a két szilánk közül az egyiket, a másik azóta is végigkíséri az életemet. Így ígéretes sportkarrieremnek örökre búcsút kellett mondanom. A Korányi kórház felé tartva az autót több találat is érte, az egyik éppen a sofőrünk jobb vállát. Ekkor az ápolónő felkiáltott: 'Feküdjünk rá a kishűtőre, védjük a testünkkel, ha mi meghalunk is, de a gyerekek élnie kell tovább!' Ennyi év után is, ha ezekre a szavakra gondolok, könnyes lesz a szemem. Sajnos nem tudtam megköszönni az ápolónőnek példamutató emberségét – a következő napokban hősi halált halt.”